

Augustin om synd, arvesynd og nåde

Augustin (354-430) hører til oldkirkens betydeligste teologer. Omkring år 423 skrev Augustin en håndbog (*Enchiridion*) i den kristne tros indhold. Heri behandlede han bl.a. synd, arvesynd og nåde.

I sit selvbiografiske værk 'Bekendelser' (*Confessiones*) beretter Augustin om den åndelige og intellektuelle udvikling, der førte ham til kristendommen. I ni år var Augustin manikæer, inden han gav efter for en helt ny verdensanskuelse, som han fandt i den kristne lære. I denne omvendelse lå der ligeledes et opgør med manikæernes opfattelse af syndens natur.

[Håndbog:]

Midt i al denne sin ulykke kunne dog de fornuftige skabninger ikke miste driften til lyksalighed. [...] Men en særegen straf rammer dog mennesket, nemlig den legemlige død. Det var jo netop dødens straf, hvormed Gud havde truet det,¹ — hvis det syndede, idet han vel gav det fri vilje, men dog således, at han styrede det med sit bud, mens han afskrækkede med dødens trussel; og han satte det i Paradisets lyksalighed, der så at sige var et skyggebillede af det evige liv, hvorfra det ved at holde fast på retfærdigheden skulle stige op til det bedre.

Fordrevet herfra efter syndefaldet har det [mennesket] også bundet sit afkom, som det ved at falde havde fordærvet i sig selv, der var roden til dødens og fordømmelsens straf, således at alle – der grundet kødets lyst (der selv er en straf lig ulydigheden) skulle have sit udspring fra ham og den hustru, der med ham var dømt, da hun havde ført ham til synden – blev besmittede ved stamfaderens synd. Alle måtte bære arvesynden, ved hvilken de gennem forskellige vildfarelser og smerter føres til den sidste endeløse straf. [...] Således kom synden ind i verden grundet et menneske, og døden grundet synden, og således trængte døden igennem til alle mennesker, efterdi de alle syndede alle.² Ved "verden" forstår apostlen [Paulus] her den hele menneskeslægt.

Sådan var altså tilstanden: hele menneskeslægten, hjemfalden til fordømmelsen, lå eller endda væltede sig i det onde, og styrtede sig fra den ene onde gerning til den anden, og led med den del af englene, som havde syndet, de retfærdige straffe for sit frafald. Guds retfærdige vrede viser sig nemlig i alt, hvad de ugudelige frivilligt gør i deres blinde og utæmmede begærlighed, såvel som i alt, hvad de mod deres vilje må lide ved åbenbare og ligefremme straffe. Skaberens godhed hører visseligt ikke herved op, idet den både skænker de onde engle det til deres beståen nødvendige liv og livskraft, og vedbliver at lade menneskelige skabninger, skønt de fødes af en fordærvet og fordømt sæd, frembringes og få liv, at ordne deres lemmer, at skærpe deres sanser gennem tid og rum og give dem næring. Thi han holdt det for bedre at gøre godt af det onde end overhovedet ikke at tillade noget ondt. Og hvis han ellers havde villet, at slet ingen forandring til det bedre skulle have fundet sted med menneskene, — som tilfældet er med englene — ville da ikke med rette den skabning, som faldt fra Gud, — misbrugte sin magt til ringeagt og overtrædelse af sin Skabers bud, som han med lethed kunne holde, krænkede sin Ska-

¹ 1. Mos. 2,17

² Paulus, Rom. 5,12

bers billede, trodsig vendte sig bort fra sin Skabers lys, og besmittede hans billede, løsrev sig under misbrug af sin fri vilje fra at lyde hans love til sin frelse, — ville ikke en sådan skabning have fortjent en fuldstændig, evig forkastelse og at lide en evig straf for sin gerning? Ganske vist ville Gud have ladet det gå således, dersom han blot havde været retfærdig og ikke tillige barmhjertig, — dersom han ikke havde villet åbenbare sin ufortjente nåde så meget mere iøjnefaldende ved hellere at frelse de uværdige. [...]

Kan nu denne del af menneskeslægten, som Gud har lovet befrielsen og det evige rige, genoprejses ved sine egne gerningers fortjeneste? På ingen måde, thi hvad godt udretter den fordærvede, uden for så vidt han bliver befriet fra fordærvelsen? Skulle han udrette noget deraf ved sin fri vilje? Også dette er umuligt, thi ved misbrugen af sin fri vilje har mennesket både fordærvet sig selv og tabt den. Thi ligesom selvmorderen dog sikkert lever, når han udfører gerningen, men ikke lever, når den er gjort, og heller ikke da kan vække sig selv til live, — således blev, da synden med fri vilje skete, den fri vilje tabt ved den sejrende synd. "Thi træl er man af det, som man er bukket under for."³ Sådan er i det mindste apostlen Peters mening, men da denne er sandheden, så må jeg spørge, hvad slags frihed kan den livegne træl have, bortset fra når han har sin lyst i synden? I frivillig trældom lever jo den, som gør sin herres vilje med lyst, og således har jo syndens træl frihed til at synde. Men følgelig har også kun den frihed til at gøre det, som, løst fra synden, begynder at blive en retfærdighedens træl. Dette er den sande frihed, som nyder glæden i at gøre det gode, og her er tillige en Gud velbehagelig trældom ved lydigheden mod hans bud. Men hvorfra stal det livegne og solgte menneske få denne frihed til at gøre godt, uden at han løskøber det, der har sagt: "Hvis Sønnen får frigjort jer, skal I være virkelig frie."⁴ Men hvorledes kan nogen, for dette tager sin begyndelse i mennesket, rose sig af nogen god gerning udsprungen af fri vilje, mens han endnu ikke har nogen frihed til at gøre godt? Det kan kun den, der ophøjer sig selv i tomt hovmod, men denne viser apostlen tilbage med de ord: "Af nåden er I frelst ved tro."⁵

Og for at nu ikke menneskene skulle anse troen i det mindste for at være deres egen sag, uden at ville indse, at den er en guddommelig gave, ligesom apostlen et andet sted siger om sig selv, at "Herrens barmhjertighed har forundt ham at være tro",⁶ så tilføjede han på dette sted disse ord: "det skyldes ikke jer selv, Guds er gaven; det skyldes ikke gerninger, så nogen kan rose sig."⁷ Og for at man ikke skulle tro, at de troende skulle være blottede for gode gerninger, føjede han atter til: "Thi hans værk er vi, skabte i Kristus Jesus til gode gerninger, som Gud forud lagde til rette, for at vi skulle vandre i dem."⁸ Da bliver vi altså i sandhed fri, når vi "er Guds værk", det vil sige når han danner og skaber os, ikke til at være mennesker, — thi det har han allerede gjort — men til at være gode mennesker, hvilket han nu gør ved sin nåde, så at vi i Kristus Jesus er en ny skabning.⁹ Dette svarer til opfyldelse af ordet: "Gud skab i mig et rent

³ 2. Pet. 2,19

⁴ Joh. 8,36

⁵ Paulus, Ef. 2,8

⁶ Paulus, 1. Kor. 7,25

⁷ Paulus, Ef. 2,8f.

⁸ Paulus, Ef. 2,10

⁹ Jf. 2. Kor. 5,17

hjerter!"¹⁰ Thi her kan jo ikke være tale om, at det naturlige menneskehjerte i ham endnu ikke var skabt af Gud.

5 [Bekendelser:]

[I den indledende del af sine 'Bekendelser', lovpriser Augustin Gud således:] Stor er du, o Herre, og såre priselig; stor er din væld, og din visdom er uden mål.¹¹ Og mennesket, der kun er en ringe del af din skabning, vil prise dig. Mennesket, der går dødsmærket omkring, slæber rundt med vidnesbyrdet om sin synd og vidnesbyrdet om, at du står de hoffærdige¹² imod.¹³ Og alligevel vil mennesket prise dig, en ringe del af din skabning, som det er. Du selv tilskynder det til at føle glæde ved at prise dig, thi du har skabt os til dig, og vort hjerte er uroligt, indtil det finder hvile i dig. Herre, lad mig vide og forstå, om det at påkalde dig kommer forud for det at prise dig, og om det at kende dig kommer forud for det at påkalde dig. Men hvem påkalder dig uden at kende dig? Uden at vide det kan man nemlig påkalde noget i stedet for noget andet. Eller mon man snarere påkalder dig, for at du kan blive kendt? Men hvorledes skal de påkalde den, de ikke har fattet tro til? Eller hvorledes skal de tro uden en, der forkynnder? »De, som søger Herren, vil prise ham«. Thi når de søger ham, finder de ham, og når de finder ham, vil de prise ham. Lad mig søge dig idet jeg påkalder dig, Herre, og lad mig påkalde dig idet jeg tror på dig: thi du er forkyndt for os. Herre, min tro påkalder dig, den tro som du har skænket mig, som du har indgydt i mig ved at din søn blev menneske, ved din forkynnders tjenerskab. [...] [I sine 'Bekendelser' fortæller Augustin endvidere om, hvorledes han vildledt af manikæismen havde misforstået det onde og menneskets syndighed. Manikæismens lære var udpræget dualistisk, idet den forudsatte en uforligelig modsætning mellem ånd og stof. Samme tankegang lå til grund for gnosticismen. Desuden opfattede manikæerne det gode og onde som to naturer, Lyset og Mørket, der udkæmpede en bitter strid med hinanden. Lyset og Mørket var blandet med hinanden, og alt gik ifølge manikæismen ud på at befri de bundne lys-dele. Ifølge manikæerne belærte Jesus mennesker om, hvorledes de skulle blive befriede ved en streng askese, hvortil dog kun de "udvalgte" var forpligtede. Augustin har efter alt at dømme oprindeligt opfattet manikæismen som den egentlige, sande kristendom. Den syntes at have givet ham en forklaring på kampen mellem godt og ondt uden at lægge ansvaret for det onde over på mennesket: det var en fremmed natur. Men i kristendommen fandt han en ny opfattelse af den menneskelige synd.]

Jeg vidste nemlig ikke, at der var noget andet, der var sandt; og jeg troede mig selv skarpsindig, når jeg lod mig fange af den måde, hvorpå disse dårer og bedragere [manikæerne] stillede mig deres spørgsmål om, hvor det onde kommer fra, om Gud begrænses af en legemlig form og har hår og negle, og om man kan anse dem for retfærdige, som havde mange hustruer, slog mennesker ihjel og ofrede dyr. I min ukyndighed lod jeg mig påvirke heraf, og skønt jeg fjernede mig fra sandheden, troede jeg at nærme mig den. For jeg vidste ikke, at det onde ikke er andet end ophævelsen af det, der er godt, således at det i sidste instans slet ikke er. Men hvor, skulle jeg se

¹⁰ Ps. 51,12

¹¹ Ps. 145,3; 147,5

¹² Hoffærdig: hovmodig

¹³ 1. Pet. 5,5; Jak. 4,6

dette, jeg, hvis øjne kun så det legemlige, og hvis sjæl kun de legemlige forestillinger. Og jeg vidste ikke, at Gud er ånd, at der i ham ikke er dele udstrakt i længden og bredden, og at det, at han er, ikke betyder det samme som at han er en materiel størrelse. For i en sådan størrelse er delen mindre end hel- heden, og tænker man sig den uendelig, bestemmes dens enkelte dele af et afgrænset rum, hvori den er mindre end det uendelige, og således er den ikke helt overalt, således som ånden, således som Gud. Og hvad det er, som gør, at vi kan være Gud lig, og som med skriftens rette betegnelse er i Guds billede, det kendte jeg slet ikke. [...]

For jeg havde stadigvæk den opfattelse, at det ikke er os selv, men en eller anden fremmed natur i os, der synder, og jeg følte med glæde min hovmodighed brødefri. Når jeg havde gjort noget ondt, undslog jeg mig for at vedgå, at jeg selv havde gjort det, så du kunne helbrede min sjæl; den var det, der syndede mod dig, men jeg fandt min tilfredsstillelse i at undskylde den og anklage noget andet, som, selvom det var i mig, ikke i virkeligheden var mig selv. Men det var mig selv alt sammen, og kun min ugudelighed havde delt mig imod mig selv, en synd, der blev desto mere uhelbredelig, fordi jeg ikke ville tro, at jeg var en synder. Og helt afskyeligt var det, at jeg til mit fordærv og mod al ret foretrak i mig selv at gøre mig til mere end dig, du den almægtige Gud, fremfor at du til min frelse som den højeste skulle herske over mig. [...]

[*Læsningen af Paulus bringer Augustin til en dybere forståelse.*] Jeg læste: "Vredens, men synd ikke,"¹⁴ og hvor dyb var ikke min bevægelse, min Gud; jeg havde jo nu lært at vredes på mig selv over det forbigangne, så jeg ikke der udover skulle synde, og lært med grund at vredes, for det var ikke en mørkets slægt af en anden natur, der bragte mig til synd, således som det påstås af dem, der ikke ved at vredes på sig selv, men som samler sig vrede på den vredens dag, hvor du åbenbarer din retfærdige dom. Mit gode var heller ikke længere i det ydre, og jeg søgte det ikke med kødelige øjne i denne verdens sol. For de, der i det ydre søger deres glæde, mister let deres kraft; de fortaber sig i de ting, de ser, og har kun billederne af det timelige, hvormed de prøver at stille deres tankes sult. Ah, om de blev trætte af den næringsløse føde, om de sagde: "Hvem viser os det gode," og vi svarede, så de hørte det: "Dit åsyns lys er opløftet over os, Herre." For vi er ikke selv det lys, der oplyser ethvert menneske, men vi oplyses af dig, så at vi, som forhen var mørke, nu bliver lys i dig.¹⁵ Ah, om de kunne se det, der er det evige og det indre — det jeg selv havde smagt og afmægtig oprørtes over ikke at kunne vise dem, om de til mig bragte deres hjerte, som de uden for dig bar i deres øjne, og sagde: "Hvem kan vise os det gode?" For der, hvor jeg på mit leje i det indre vrededes på mig selv, der, hvor sønderknuselsen gjorde mig stille, der, hvor jeg som et slagtoffer anbragte mit gamle menneske, der mærkede jeg først din sødme, og du gav glæde i mit hjerte.

[*Om Guds stad:*]

[*For Augustins betragtning består synden i det at vende sig bort fra Gud og enten søge sin tilfredsstillelse i de enkelte ting, der omgiver os, eller i sig selv, at være sig selv nok. Hovmod er en af Syndens hovedudtryksformer, og det at mene, at man kan gøre det gode af egen kraft, er et sådant*

¹⁴ Efes. 4,26f.

¹⁵ Jf. Joh. 1,9; Efes. 5,8.

hovmod, at det gode, man tilsyneladende udfører på egen hånd, i virkeligheden er ondt, fordi det er en slags oprør imod Gud:] Hvis sjælen og fornuften ikke tjener Gud, således som han selv har befalet, at man skal tjene ham, så kan de ikke på nogen måde herske rigtigt over legemet og lasterne. [...] Derfor er de dyder, som man selv indbilder sig at sidde inde med, og ved hvilke man hersker over legeme og laster, når det gælder om at opnå og fastholde noget, selv snarere laster end dyder, hvis man ikke giver Gud æren for dem. Thi selv om de af nogle anses for at være sande og smukke, også når de anses for kun at bero på sig selv og ikke tilstræbes for noget andets skyld, så er de dog også i det tilfælde opblæste og overmodige, og derfor bør de ikke regnes for dyder, men for laster.

[Brev til Anastasius:]

Det er omsonst, hvis man tror at have sejret over synden, hvis det kun er af frygt for straf, man afholder sig fra synden. For selvom den ydre handling, som et ondsindet begær tilskynder til, ikke udføres, er selve det ondsindede begær jo ikke betvunget. Og hvem kan i Guds øjne anses for uskyldig, der er villig til at udøve den forbudte synd, hvis man blot fjerner den frygtede straf? Derfor er den, der ønsker at gøre, hvad der er forbudt – men som afholder sig fra at gøre det, fordi det ikke kan gøres med straffrihed – alene i kraft af sin vilje skyldig i synd. Thi for sit vedkommende ville han foretrække, at der ikke var nogen retfærdighed, der forbyder og straffer synder. Og hvis han foretrækker, at der ikke er nogen retfærdighed, hvem kan da betvivle, at han helt ville afskaffe den, hvis han kunne? Hvordan kan en sådan mand, der i den grad er en fjende af retfærdigheden, at han, hvis havde magten, ville afskaffe dens myndighed, for at han ikke skulle blive udsat for trusler eller straffe, da kaldes retfærdig?

Den, der afstår fra synd alene af frygt for straf, er således en fjende af retskaffenheden. Men han ville blive retfærdighedens ven, hvis han ud af kærlighed til den, undlader at synde, for da vil han være oprigtig bange for at synde. Thi den mand, der kun frygter Helvedes flammer, er ikke bange for at synde, men for at blive brændt. Men den mand, der hader synden lige så meget, som han hader Helvede, er bange for at synde. Dette er "Herrens frygt", som "er ren og evigt varende." For frygt for straf indebærer pine og er ikke af kærlighed; og den kærlighed, der er fuldendt, kaster den ud.

Enchiridion 8.25-27; 9.30-31: Overs. fra norsk af J. Rosenløv efter D. Thrap: *Aurelius Augustinus. Enchiridion. Kort Haandbog om Tro, Haab og Kjærlighed. Christiania* (1884), s.25-31. *Confessiones* 1.1; 3.12; 5.10; 9.4: H. Haar: *Kirkehistoriske læsestykker*, 2. udg., Kbh. (1921) s. 48, E. Petersen i L. Grane: *Kirken i historien. De første otte århundreder*, Kbh. (1973) s.173, J. Pedersen: *Augustin*, Kbh. (1965) s.40, 42, 67f. *De civitate Dei* 19.25: Haar s. 60. Brev til Anastasius (Ep. 145.4): Overs. J. Rosenløv efter J.G. Cunningham i: P. Schaff (red.): *From Nicene and Post-Nicene Fathers*, First Series, vol. 1, Buffalo, NY (1887)